

*Lesona*

**MALAGASY**

*Kilasy famaranana*

**LITERATIONA  
RIBA**

**Mitady ny very (1929-1945)**

**Tolona fanarenam-pirenena (1945-1960)**

**Fahafahana (1960-1972)**

**sokajy A - C - D**

# **MALAGASY KILASY FAMARANANA**

## **SOKAJY A, C, D**

### **I- LITERATORA**

A- Tetika sy paika fanadihadiana lahatsoratra

B- Literatoria ankapobeny

D-Tantaran'ny literatoria malagasy

Vanim-potoana :

1) Mitady ny very (1929-1945)

2) Tolona fanarenam-pirerena (1945-1960)

3) Fahafahana (1960-1972)

### **II- RIBA**

A- Tsiny sy today

B- Ny finoana an'Andriamanitra-Zanahary-Razana

D- Ny finoana ny Anjara-Vintana-Lahatra-Tendry

E- Fampiasana Literatoria sy Riba

## FIZAHAN-TAKILA

### I- LITERATORA.....1

#### A- TETIKA SY PAIKA FANADIHADIANA LAHATSORATA.....1

- 1) Famaritana : .....1
- 2) Ny andrasana aminao any amin'ny fanadinana BACC : .....1
- 3) Tsara ho fantatra : .....1
- 4) Ny dingana arahina : .....1
  - a) Manangana drafitra antsipiriany ao amin'ny vakraoka.....1
  - b) Aroso ny asa mirindra : (asa voarindra ao amin'ny taratasim-panadinana)  
.....2

#### B- LITERATORA ANKAPOBENY .....3

- 1) Famaritana : .....3
- 2) Ny karazany : .....3
- 3) Ny ajara asany : .....4
- 4) Ny tokony ho toetra ananan'ny literatoria : .....5
- 5) Ny lanjany sy ny anjara toerany : .....5
- 6) Ny hery manosika ny mpanoratra literatoria .....5

#### D- TANTARAN'NY LITERATORA MALAGASY .....6

- 1) Vanim-potoana literatoria “mitady ny very” (1930-1945).....6
  - a) Zavan-nisy teo amin'ny fiarahamonina : .....6
  - b) Ny tara-kevitra noventesin'ny mpanoratra : .....6
  - d) Ny mpanoratra : .....7
- 2) Vanim-potoan'ny literatoria fitakiana ny fanarenana (1945-1960).....7
  - a) Ny zava-nisy nanamarika ny vanim-potoana : .....7
  - b) Ny tara-kevitra : .....7
  - d) Ny mpanoratra : .....7
- 3) Vanim-potoan'ny literatoria fahafahana (1960-1972) .....7
  - a) Ny zava-nisy nanamarika ny vanim-potoana : .....7
  - b) Ny tara-kevitra : .....8
  - d) Ny mpanoratra : .....8

### II- RIBA.....8

#### A- NY TSINY SY NY TODY .....8

- 1) Ny tsiny .....8

a) Famaritana :	8
b) Hevitry ny mpandinika :	9
d) Ny loharano nohazoana azy :	9
e) Ny toetra ananany :	9
f) Vokatry ny finoana azy :	9
g) Ohabolana sy tenina mpandinika :	10
2) Tody.....	10
a) Famaritana :	10
b) Hevitry ny mpandinika :	10
d) Loharano nahatonga ny tody :	10
e) Toetra anan'ny tody :	11
f) Vokatry ny finoana azy :	11
g) Ohabolana sy tenina mpandinika .....	11

## **B- NY FINOANA AN'ANDRIAMANITRA-ZANAHARY-RAZANA : .....12**

1) ANDRIAMANITRA :	12
a) Famaritana .....	12
b) Loharano ipoirany.....	13
d) Toetra ananany .....	13
e) Karazany :	13
f) Vokatry ny finoana azy :	14
g) Ohabolana sy tenina mpandinika .....	14
2) ZANAHARY .....	15
a) Famaritana :	15
b) Loharanony :	15
d) Ny toetra ananany :	15
e) Karazany :	15
f) Ny vokatry ny finoana azy .....	15
g) Ohabolana sy tenina mpandinika :	16
3) RAZANA .....	16
a) Famaritana :	16
b) Toetra ananany :	16
d) Ohabolana sy tenina mpandinika :	16

## **D- NY FINOANA NY : ANJARA- VINTANA- LAHATRA- TENDRY .....17**

1) ANJARA.....	17
a) Famaritana :	17
b) Loharano iavian'ny anjara :	17

d) Toetry ny anjara : .....	18
e) Ny vokatry ny finoana azy .....	18
f) Ohabolana sy tenina mpandinika .....	18
2) NY VINTANA .....	19
a) Famaritana : .....	19
b) Loharano nampisy azy .....	19
d) Ny toetry ny vintana.....	20
e) Ny vokatry ny finoana azy : .....	21
f) Ohabolana sy tenina mpandinika .....	21
3) NY LAHATRA .....	22
a) Famaritana : .....	22
b) Loharanon'ny lahatra :.....	22
d) Ny toetry ny lahatra .....	23
e) Ny vokatry ny finoana ny lahatra : .....	23
f) Ohabolana sy tenina mpandinika .....	24
4) NY TENDRY .....	24
a) Famaritana : .....	24
b) Ny loharanon'ny tendry :.....	24
d) Ny toetra ananan'ny tendry : .....	25
e) Ny vokatra ny finoana ny tendry : .....	25
f) Ohabolona sy tenina mpandinika : .....	25
<b>E) FAMPIASANA : LITERATORA SY RIBA .....</b>	<b>26</b>
1) Fanontniana madinika (sokajy A).....	26
a) LITERATORA (sokajyA) .....	26
b) RIBA (sokajy A) .....	26
2) Fanontaniana madinika (sokajy C sy D) .....	27
a) LITERATORA (C sy D).....	27
b) RIBA (C sy D).....	27
3) Famakafakan-kevitra .....	28
Sokajy A : .....	28
Sokajy C sy D .....	28
4) Fanadihadiana lahatsoratra : .....	29
Sokajy A .....	29
Sokajy A-C-D.....	30

## A- TETIKA SY PAIKA FANADIHADIANA LAHATSORATA

### 1) Famaritana :

Manandrana manakatra ny hafatra tian'ny mpanoratra hampitaina, ao anatin'ny lahatsoratra no atao hoe « manadihady lahatsoratra » .

### 2) Ny andrasana aminao any amin'ny fanadinana BACC :

Io hafatra (Fotokevitra : FK) notakarina io dia voamarin'ny drafitra (Renihevitra : RH) n any fiazran'ny hevitra ao amin'ny lahatsoratra, ary ny RH indray dia hamarinin'ny ZK roa na telo. Mifamatotra izany ny FK-RH-ZK ary ny PK

### 3) Tsara ho fantatra :

- Ny FK dia hafatra ampitainèny mpanoratra
- Ny RH dia fizaran'ny hevi-dehibe ao amin'ny lahatsoratra. Mety efa ho atolotry ny laza asa (ao amin'ny fanontaniana) io RH io raha misy lohahevitra mitarika ny laza asa [natokana ho an'ny sokajy C sy D irery iany]
- Ny ZK dia hevitra notakarin'ny mpandinika tao ambadiky ny tny na fehezantenin'ny lahatsoratra ka mifanaraka amin'ny RH tohfanany.
- Ny PK dia tsy maintsy teny na andian\_teny na fehezanteny naka ny ZK avy ao amin'ny lahatsoratra.

### 4) Ny dingana arahina :

#### a) Manangana drafitra antsipiriany ao amin'ny vakraoka

Inona no foto-dresaka : FR?

Lazao ny FK : (Hafatra)

RH1 :

ZK1

PK

ZK2

PK

Teteza-mita

RH2

ZK1

PK

ZK2

PK

**Fanamarihana :**

- Reha manolotra ZK :
  - Atolotra ilay hevitra
  - Hazavaina ilay hevitra
  - Avohitra ny hevitra azo tsoahina
- Ny PK dia tsy maintsy avy ao amin'ny lahatsoratra ihany.
- Raha telo ny RH dia tsra kokoa raha roa ny ZK ao anaty RH tsirairay. Raha roa ny RH dia ZK telo isaky ny RH iray.
- Raha manohana ny ZK ny fomba fanoratra (sarin-teny, marim-potoana, rafim-pehezan-teny) dia hanalimafisana ny PK koa io fanehoan-kevitra (FHK) kanto io.
- Tokony ho azo tsara ny lahatsoratra ( azo an-tsaina ny FR, FK, ny RH eo ampamakiana tsara ny lahatsoratra vao miroso amin'ny fananganana drafitra antsipiriany.

***b) Aroso ny asa mirindra : (asa voarindra ao amin'ny taratasim-panadinana)***

– Ny teny fampidirana

Tsy hanazavan-kevitra ao

Fanolorany ny fizotry ny asa fotsiny no atao ao ka asesu toy izao :

- Tari-dresaka (FR na momba ny mpanoratra, na momba ny vanim-potoana nanoratana) enti-mampiditra ny lahatsoratra.
- Fehezanteny manolotra ny foto-kevitra
- Fehezanteny manolotra ny drafitra (RH)

Tsy miova andalana raha tsy lany ny andalana tsirairay (endrika ivelany isehoany). Marhina tsipika eo ambanin'ny boky na gazety nakana ny lahatsoratra. Atao sora- baventy ny anarn'ny mpanoratra.

– Ny famelabelarana

Rehefa vita ny TF1 dia mandingana andalana 2, izay vao atolotra misesy ireo RH sy ZK monohana azy.

Satria famelabelaran-kevitra no atao dia hazavaina tsirairay ireo RH, ZK rehetra ao amin'ny drafitra antsipiriany efa nomanina. Asesy ny famelany azy ka ny endrika ivelany no manavaka azy toy izao :

- Mandingana andalana 2 rehefa vita ny TF1, ka hiditra famelabelarana.
  - Mandingana andalana 2 koa rehefa tapitra ny famelabelarana ka hiditra teny famaranana (TF2)
  - Mandingana andalana 1 rehefa miova RH vaova.
  - Miova andalana koa na mikisazka 4sm rehefa miova ZK na hanao TTM
  - Tandremo ny soratra, ny taratasim-panadinana!
- Ny teny famaranana (TF2)

Eto anin'ity fizarana farany ity no itarafan'ny mpitsara ny votoatin'ny aza atao amin'ny famelabelarana ary koa ahafantarany lanjan'ny fanadihadiana vita. Koa ireto no tokony ho ita ao :

- Famintinana ny ZK tao amin'ny famelabelarana
- Fanitarana ka mampiseho olana miseo ankehitriny mifandray tamin'ny famelabelarana (lohahevitra)
- Vahaolana entina manatsara ny tontolo Malagasy (tanjona ankapoben'ny taranja Malagasyio)

## B- LITERATORA ANKAPOBENY

### 1) Famaritana :

Ny literatoria dia teny arindra entina hanehoana hevitra amam-pihetseham-po, aseho amin'ny foba kanto ary am-bava na an-tsoratra ny fanantanterahana azy.

Hoy RAVELOJAONA, Mpanolo-tsaina, lah. 19, Jiolay 1908 : “ NY literatoria dia fandaharana an'tsoratra na am-bava izay zavatra mitranga ao antsain'ny olombelona”

Toetra fototra mamaritra ny literatoria :

- Teny
- Hevitra na fihetseham\_po
- Kalto
- Am-bava na an-tsoratra

### 2) Ny karazany :

Misy karazany roa

– Literatoria am-bava :

Tanisaina sy tononina, mampifanatrika ny mpanantontosa sy ny mpihaino, tsy fantatra



ny mpanoratra azy sy ny fotoana niforonany. Ireto ohatra vitsivitsy : beko, antsa, sasy, tsolabe, angano, hainteny, isa, jijy, kagary, sokela.

– Literaitora an-tsoratra :

Omanina an-tsoratra, mampifandray ny mpanoratra sy ny mpamaky, fantatra ny mpanoratra azy sy ny fotoana nandrafetana azy. Aely amin'ny boky, gazety, onjam- peo, fahita lavitra... Ohatra amin'ny literaitora an-tsoratra :

- Mirindra : tonokalo na poezia, tononkira
- Tsy mirindra : tantara foronina, sombin-tantara, tantara tsangana (teatra),

lahatsoratra famotopotoran-kevitra.

### 3) Ny ajara asany :

Maro ny asa sahanin'ny literaitora :

– *Manala voly*

Hoy RAVELOJAONA, Mpanolo-tsaina, Lah. 19, 1908 : “Ny kendrena amin'ny literaitora dia ny hahafinaritra sy hahasoa”.

– *Manabe, mitaiza, mananatra ny literaitora :*

Hoy Ranoë, Gazety Hasina K.T.R :

“Fa ny soratro sakaiza  
No mamohafoha saina  
Manentana fanahy  
Hanolokolo sy hitaiza”

– *Manentana ny fiaraha-monina ny literaitora :*

Hoy Randza ZANAMIHOATRA, Vainafo Tononkira, t.5 : “Mamoha fihentanana tsy mbola tafapoitra taneraka ao amin'ny olona ny soratra, manetsika ny saina hanakatra ny fivelaran'izao tontolo izao”.

– *Mampitovitovy ny fisian'ny mpiara-belona ny literaitora :*

Hoy Charles RAVOAJANAHARY, Fanasina, 1965 : “Ny literaitora dia fiasana manefy ny sain'ny olona mba hanana fisainana mifandraindraika”.

– *Mitahiry ny tantara sy maminavina ny hoavy ny literaitora soratan'ny mpanoratra :*

Hoy Randza ZANAMIHOATRA : “Feon'ny fantatra sy ny tsy fantatra no entiny. feon'ny lasa sy ny ho avy.”

– *Mampifandray ny mpanoratra sy ny mpamaky ny literaitora :*

Hoy Pst RAMINO P. : “mifandrohy ny mpanoratra sy ny mpamaky. Saozanina ny voalohany raha mitory teny an'efitra. Ary mandeha an-jambany ilay faharoa raha tsy misy mpitantana

sy mpitari-dalana”.

#### **4) Ny tokony ho toetra ananan'ny literatiora :**

- Mampita hafatra mazava amin'ny mpandray
- Mazava sy mora risina
- Mivoaka any ao amin'ny fiarahamonina ny hevitra avoitrany.
- Misalotra endrika manintona : mihataka amin'ny fahita andavan'andro

#### **5) Ny lanjany sy ny anjara toerany :**

Manan-danja ny asan'ny literatiora saingy tsy eon oho eo no ahitana ny vokany. Misoko mangina ao amin'ny mpanjifa ny asany, fitaovana matanjaka amin'ny fiarovana ny kolontsaina Malagasy izy.

Ambaran'i E.D ANDRIAMALALA in. Ny fanagasiana tokoa mantsy fa : “ny toe-tsaina raha te handroso marina no tsy maintsy amboarina voalohany indrindra”.

Ananantsika maro ny literatiora saingy hoy ny mpanoratra Ranoe hoe : “Manankarena mpanoratra isika saingytsy haintsika ny mitrandraka izany harena izany ho vy miaina hanentana ny firenena”.in. Haren-tsaina boky fahadimy.

Matetika ihany koa tsy fantatry ny olona tsar any hevitra ambaran'ny mpanoratra ka hoy I Clau-rà :

« Tsy adala ny poeta fa Hendry loatra angamba  
Na lalin-tsaina koa  
Matoa tsy azontsika ny zavatra lazainy »

#### **6) Ny hery manosika ny mpanoratra literatiora**

Loharano telo no manosika ny mpanoratra literatiora :

##### ***Ny aingam-panahy :***

Toa hery mahagaga miditra ao anaty ka mahatonga ny mpanoratra hahatafavoaka asa kanto. Hoy Ranoe in. Tovozin-tsy ritra, boky 3 :

“Ny aingam-panahy dia tsy inona fa TROMBA mambabo ny fon'ny Poeta, ka mahatonga azy hiteny kanto izay mambabo ny fo hafa;”

Kanto : mihataka amin'ny fahita andavan'andro, mamitra, manintona ary mahaso.

##### ***Ny talenta :***

Toetra ananana efa ao anaty aahafahana mamokatra ny kanto.

Hoy I ARNI, in. Tovozin-tsy ritra, boky 3 : “ Ny talenta dia fahaiza-manao ao anatin'ny tsirairay hatrany am-pahariana, ka arakaraka ny fahaizana mintrandraka azy no hiroboroboany sy hisandratany amin'ny toerana mendrika na hahafatesany.”

– **Ny fahalalana :**

Fanazarana ny saina handinika sy hamakafaka ihany koka no ahafahana mandrafitra literatiora kanto.

Hoy Ranoë in. Harentsaina boky 5, tak. 98 :

“Ny talenta miampy fandalinana sy fikarohana no mahakanto ny asa satria ny fiontanana anaty fenoin'ny fikarohana fehezin'ny lalàna no miteraka aina ao amin'ny soratra”.

## **D- TANTARAN'NY LITERATIORA MALAGASY**

### **1) Vanim-potoana literatiora “mitady ny very” (1930-1945)**

#### **a) Zavan-nisy teo amin'ny fiarahamonina :**

- Nanmpy ny Malagasy tamin'ny fanatsarana ny seranan-tsambo, lalam-by, ary nampiroborobo ny kolon-tsaina ny governor frantsay Leon CAYLA mba hanambatambazana ny Malagasy;
- Taitra ka nitarika ny Malagasy tamin'ny fikarohana ny very ny telo lahy :
  - Charles RAJOELISOLO
  - Ny Avana RAMANANTOANINA
  - Jean Joseph RABEARIVELO
- Noporofoin'izy telo lahy ireo fa manana ny literatiora ny Malagasy fa nopotehin'ny vahinyka ilaina ny fameranana izany eo amin'ny :
  - Fameranana ny hasin'ny teny Malagasy
  - Ramolavolana ny mpanoratra tantara foronina
  - Fandrafetana ny tononkalo mifototra amin'ny hevitra fa tsy ami'ny endrika ivelanytoy ny rima.
- Nambaran'ireto “mpitady ny very” ireto fa niverina tamin'ny endriny maha Malagasy ny asasoratra tamin'ny 27 Oktobra 1937 ka “HITA NY VERY”
- Nipoaka ny ady lehibe faharoa (1939-1945)

#### **b) Ny tara-kevitra noventesin'ny mpanoratra :**

- Ny fiandrianam-pirenena faha-mpanjaka no fitodihana amin'ny lasa;
- Ny hatsaran'ny firenana Malagasy n any hataran-tarehin'ny Madagasikara

***d) Ny mpanoratra :***

- Ny Avana RANANANTOANINA
- J.J RABEARIVELO
- Auguste RAJAONARIVELO
- RAMAHOLIMIHASO
- LOLO RAJOHNS.

**2) Vanim-potoan'ny literatiora fitakiana ny fanarenana (1945-1960)**

***a) Ny zava-nisy nanamarika ny vanim-potoana :***

- nifarana ny ady lehibe faharoa
- fampanantenana ny fahaleovantenany tany rehetra voazanaka;
- Fiforonan'ny antoko pôlitika mpitolona (MDRM, SADIABAHY, JIY, PANAMA, MENALAMBA.)
- Fikomian'ny MDRM 29 martsa 1947

***b) Ny tara-kevitra :***

- Famotsipotsirana ny rafi-panjanahantany
- Fijalian'ny vahoaka
- Fitiavan-tanindrazana

***d) Ny mpanoratra :***

- Michel ANDRIANJAFY
- RADO
- EMILSON Daniel Tsiferana ANDRIAMALALA
- Josephine RANIRIANA.

**3) Vanim-potoan'ny literatiora fahafahana (1960-1972)**

***a) Ny zava-nisy nanamarika ny vanim-potoana :***

- 26 jona 1960 azo ny fahaleovantena
- Mbola voazanaka ara-toe-karena i Madagasikara
- 01 aprily 1971 fihetsiketsehana notarihin'i Monja Jaona tany atsimo

- Mbola tao anaty faribolana frantsay i Madagasikara
- Kaompania vahiny nonintantana ny fanangonam-bokatra
- Nahazo vahana ny fampianarana amin'ny teny frantsay
- Mbola nitohy ny fiankinan-doha

***b) Ny tara-kevitra :***

- Fanohizana ny fitadiavana ny very
- Fameloma-maso ny tannindrazana
- Ny tsy fitoviana
- Fitsikerana ny rafi-pitondrana
- Fitaomana ny olona hiverina any ambanivohitra

***d) Ny mpanoratra :***

- DOX
- RADO
- E. D ANDRIAMALALA
- Jean Louis RANAIVO
- Clarisse RATSIFANDRIAMANANA
- Fredy RAJAOFERA



(Tsiny – Tody – Lahatra – Tendry – Anjara – Vintana – Zanahary - Razana)

**A- NY TSINY SY NY TODY**

**1) Ny tsiny**

***a) Famaritana :***

- Hery mitambesatra amin'ny olona mandika fady ka mahavaoa azy eo amin'ny fiainany manontolo : ny fahasalamany, ny fananany ary ny taranany.
- Azo ambara koa hoe kilema na tsy fahampiana na tsy fahalavorariana la kesoka ny tsiny araka ny ohabolana hoe : “Tovovavy soa petak'orina ka voatondro iray ny tsiny”

### ***b) Hevitry ny mpandinika :***

- R.P RAHAJARIZAFY, Filôzofia Malagasy, tak. 70 : “Fanamelohana avy amin'ny fahadisoan-drehetra eo amin'ny fiainana no atao hoe TSINY”
- Maurice RASAMUEL, Kabary am-panambadiana sy amin'ny fanasana, tk. 56 : “Ny atao hoe tsiny dia fahadisoana noho ny fanaovana zavatra tsy tokony hatao, na amin'Andriamanitra, na amin'ny rzana, na amin'ny olombelona”.
- Régis Rajemisa RAOLISON, Rakibolana Malagasy, tsk. 994 : « Ny tsiny dia ota, fahotana, fanamelohan'ny mpiara-belona noho ny fahadisoana nataon'ny tena taminy »

### ***d) Ny loharano nohazoana azy :***

Fahadisoana azo avy amin'ny :

- Olona ifaneraserana na iaraha-monina n any olona mahafantatra ny tena na tsy mifanerasera amin'ny tena.
- Razana : toy ny tsy fanantanterahana ny hafatra napetrany.
- Andriamanitra : ny fandikana ny dindiny
- Toerana sy zavatra heverina fa manan-kasina (vazimba, lolo, madiro, tany fady, rano misy zavatra....)

### ***e) Ny toetra ananany :***

- Ratsy hatrany ny tsiny
- Mety tsy hampoizina ny itrangany sy ny nahazoana azy
- Azo ialany mialoha na esorina raha efa voan'ny tsiny
- Mety mavoana ny tena ary mihatra atrany amin'ny taranaka ny tsiny

### ***f) Vokatry ny finoana azy :***

#### ***Lafiny tsara :***

- Mitandrina amin'izay atao ny olona matahotra ny ho voany ary miezaka hiala amin'ny tsy mety atao.
- Mitarika ny olona hanaja ny fitsipi-piaraha-monina : fanajana ny zon'ny tsirairay, ny fihavanana, fanajana ny soa iombolnana toy ny tontolo iainana;

#### ***Lafiny ratsy :***

- Mahatonga ny olona hanilika andraikitra noho ny tahotra ny tsiny

- Mahatonga ny olona hitoka-monina, sy hiforitra anaty ny fanomezan-tsiny
- Mampihena ny vokatra ara-toekarena ny fitandroana ny tsiny amin'ny andro fady tsy iasana sy ny tany fady tsy azo hamokarana

#### **g) Ohabolana sy tenina mpandinika :**

- “Ny tsiny maiva-mavesatra”
- “Aza atao famaky mana-tsiny amin'izay kiakiak'akoho”
- “mpandihy lava volon-kelika : mahay manan-tsiny, tsy mahay manan-tsiny”
- “Ny tsiny toy ny hady lalina, tsirihi-mahafanina, ianjera-mahafaty”
- “Ny tsiny toy ny rivotra, tsy hita tarehy fa mahavoa tena”
- “Ny tsiny toy ny oram-panala, an-kokoditra vao mahangoly”
- R.P RAHAJARIZAFY, Filôzofia Malagasy : “Ny maha loza azy dia mahavoa anao na dia tsy tandrana aza ny nahadiso anao”

## **2) Tody**

#### **a) Famaritana :**

- Ara-piforonan-teny  
Tody : fiverenana amin'ny toerna nialana na niaviana
- Ara-kevi-teny
  - Fiverenan'ny ataon'ny tena, na tsara na ratsy, amin'ny tena ihany no atao hoe TODAY
  - Valin'ny fitondran-tena natao na soa na ratsy ny today.

#### **b) Hevitry ny mpandinika :**

- FETY Michel, Fanabeazana sy fiainampirenena :  
“Zava-dehibe amin'ny Malagasy ny fisian'y atao hoe “today” . fa araka ny finoany dia valin'ny natao io today io. Izany hoe na inona na inona ataon'ny olona, na tsara na raty, dia tsy maintsy miverina aminy ihany ny valin'ny nataony”

#### **d) Loharano nahatonga ny today :**

- Avy amin'ny atao ny ten any today, noho izany dia ny tenan'ny tsirairay avy no mamolavola ny todiny avy.

### ***e) Toetra anan'ny tody :***

- Manao tsara → tody tsara
- Manao ratsy → tody ratsy
- Tsy azo ialana toy ny tsiny ny tody

Hoy R.P. RAHAJARIZAFY, Filôzofia Malagasy :

“Ny tsiny mbola azo sorahana fa ny tody tsy misy fanefitra”

- Amin'ny tena no mivaly ny tody fa ny tsiny mahatra-taranaka
- Tsy ampoizina ny fotoana igadonany sy ny endrika mety isehoany

### ***f) Vokatry ny finoana azy :***

#### ***Lafiny tsara :***

- Mampisy fanantenana ao anaty manoloana ny ezaky ny tena
- Manamafy ny risi-po hanao ny tsara
- Mampisy fiononana amin'izay manao ratsy amin'ny tena
- Mampanana fandeferana ny finoana azy

#### ***Lafiny ratsy :***

- Mamolavola ny olona hatrika ny tsy rariny atao aminy ny tahotra ny tody
- Mangeja ny tsirairay manoloana ny andraikitra tsy mifanaraka amin'ny tena nefa nekena noho ny tahotra ny tody
- Mampanara-po ireo mpanao ratsy ny fiandrasana ny tody
- Maneho hakanosana manoloana ny fahavalo ny tahotra ny tody

### ***g) Ohabolana sy tenina mpandinika***

- “Aza mihomehy lava fa ny tody tsy misy, ny atao no miverina”
- “Ny soa atao ilevenam-bola, ny ratsy atao loza mihantona”
- “Ny todim-pitia manodiava fa ny todim-paty aza manody”
- “Manenjika ny osa ka mba enjehin'ny mahery”
- “Todim-pitia, fitia, todim-paty, faty”
- R.P RAHAJARIZAFY, Filôzofia Malagasy :  
“Tsy maintsy mahasoana marina an'izay tsara fanahy ny ataony, ary tsy maintsy mahavoa marina an'izay ratsy fanahy ny ataony”
- I.P. ANDRIAMANGATIANA, Vakivakim-piainana, tak.23
- Hoy i Mino; “Todin'ny nataoko izao (aretina) angamba. Raha nampahory anao aho, ry



Tsiry, tsy ho tahaka izao (mpivaro-tena sady marary) no niafarako”.

- RANDRIANJOANIMANANA Olivier, Singan-kevitra ny mpandinika, tak.12 :
- “Manome vahana ny mpanao ratsy ny fiandrasana ny tody mbola ho ela, kanefa tsy tsara ny mamaly ratsy ny ratsy”
- E.D ANDRIAMALALA, Ny Fanagasiana :  
“Ny tsiny sy ny tody(.) dia arofanina mba tsy hianjera amin'ny fanjakan'nyBaroa”
- RAKOTOVAO Razoela, Harentsaina boky 5 :  
“Ahafahana mamaha ny olana rehetra eo amin'ny fiainana ny finoana ny tsiny sy ny tody”
- FETY Michel, Fanabeazana sy fiainam-pirenena : “Ny taho-tody no isan'ny niaro ny Malagasy teo aloha tsy hanao ratsy olona loatra”

## B- NY FINOANA AN'ANDRIAMANITRA-ZANAHARY-RAZANA :

### 1) ANDRIAMANITRA :

#### a) Famaritana

#### – Ara-piforonan-teny :

Andriamanitra : Ø - andri-ana+  $\frac{h}{m}$  anitra

- Ø- -ana : tsirinteny mamari-toe-javatra
- -andri- : ftt “iankinana”
- Hanitra : hasina na lanja

⇒ Ilay toe-javatra niankinan'ny vahoaka izay heveriny fa manan-kasina satria mitahy azy dia : ny razan'ny mpanjaka efa maty

Hoy i Michel RANDRIA, in Foto-teny Malagasy, tak.5 :

“Ny Andriamanitra fahizay dia tsy mba anaran'ny Zanahary, fa anaran'ny Andriamanjaka efa maty”

#### – Ara-piavian'ny teny :

Teny sanscrit nentin'ny Brahaman tany Endônezia sy Azia atsimo atsinanana no tonga teto amintsika, araka izao :

Adhya          atman          →          Andriamanitra

↓

↓

“pouvoir divin” “âme”          →          fanahy foto-piavian'izao rehetra izao

Hoy RATREMA William, in Riba sy lohahevitra :

“Andriamanitra no niantsoany (niantsoan'ny Malagasy) io hery ambony indrindra noho ny hery rehetra io”

- **Ara-pinoana kristiana**

Andriamanitra dia fanahy nanorina izao tontolo izao.

- **Ara-kevi-teny ankapobeny :**

Ilay hery ambony indrindra izay heverin'ny Malagasy fa mitahy azy eo amin'ny fiainany manontolo no atao hoe Andriamanitra.

### ***b) Loharano ipoirany***

Izay rehetra nampatahotra na mahagaga na tian'ny Malagasy fatratra noho ny fitahiany dia noheveriny ho Andriamanitra avokoa.

Ohatra : natahorany ny varatra dia nataony hoe “andriamanitra”; nahagaga azy ny masoandro dia ninoany ho “andriamanitra”; tiany ny razan'ny mpanjaka satria nitahy azy dia nekeny ho “andriamanitra”

### ***d) Toetra ananany***

Andriamanitra dia manana toetra toy izao :

- Manana hery ambony tsy hay tohaina
- Mahita sy mahalala ny zavatra rehetra na ny miafina aza
- Mahay ny zavatra rehetra
- Mamaly ny olona araka ny asany
- Mahagaga
- Mamela ny olona amin'ny fahadisoany
- Afaka manafay
- Afaka misampina amin'ny zava-maniry(hazona voamadilo) na vato na rano ary afaka miaina ao amin'ny olombelona na biby (tromba, kalanoro, vazimba.°
- Mitoetra any amin'ny avo izy
- Tokana ho an'ny Malagasy kristiana

### ***e) Karazany :***

Maro ny Andriamanitra ninoan'ny Malagasy tany alohabe tany (polythéiste).

Ohatra : ny masoandro, ny vato masina, ny rano manan-jiny, ny tromba, ny kalanoro, ny havandra, ny razana. Ankehitriny nihena izany vokatry ny fidiran'ny fandrosoana avy any ivelany. Mandraka ankehitriny kosa anefa, mbola inoan'ny Malagasy izany

“Tara” : andriamanitry ny rano

“Ngory” : andriamanitry ny tany

“Nikavandra” : andriamanitry ny havandra

#### ***f) Vokatry ny finoana azy :***

##### ***Lafiny tsara :***

- Mifehy ny fitondran-tenany ny olona; (mandanjalanja, mifanaja, mifampitsinjo...)
- Mampisy fanantenana eo amin'ny fiainany; (paradise)
- Manana mpanolo-tsaina amin'ny olona mahazo ny olona;
- Mitahy : miaro, manambina, manasitrana eo amin'ny fiainana

##### ***Lafiny ratsy :***

- Mampisy hakamoana eo amin'ny olona ny fiandrasana azy
- Mampitotongana ny toe-karena ny tsy fandanjalanjana ny fady ao aminy (maro ny andro sy toerana tsy azo iasana)
- Manome vahana ny mpanao ratsy ny fahelan'ny valinasa avy aminy
- Anafenan'ny olona ny ratsy ataony ny fanompoana azy
- Tsy liana amin'ny fikarohana ara-tsiansa ny tanora vao misondrotra

#### ***g) Ohabolana sy tenina mpandinika***

- “Trafon'omby ririnina ka lasan'Andriamanitra nanao azy”
- “Andriamanitra tsy andrin'ny hafa, andriko ihany”
- “Boka mitoraka alahamady ka hitan'Andriamanitra ny tarehiny”
- “Aza ny lohasaha mangina no jerena fa Andriamanitra ao an-tampon'ny loha”
- Avo fijery Andriamanitra ka mahita ny takona”
- “Rafotsibe mita rano, izay mahasoana ataon'Andriamanitra na ho rendrika na ho tafita”
- FETY Michel, Fanabeazana sy fiainam-pirenena :

“Mino marimarina izy fa misy Andriamanitra izay ambonin'ny zavatra rehetra sy manara- maso ny fiainan'ny olona tsirairay, ary mamaly azy araka ny asany avy”

- R.P RAHAJARIZAFY, Filôzôfia Malagasy, tak.84 :

“Tena mino an'Andriamanitra raha ny Malagasy”

- Adolphe RAZAFITSALAMA, Ny finoana sy ny fombany :

“Tsy mianina fotsiny amin'ny fahalalàna ny soa sy ny ratsy ataon'ny olona Andriamanitra fa mamaly azy”

- NTAOLOZANDRINY, Fanilon'ny tanora, 1931 :

**“Avy amin'Andriamanitra avokoa ny fitahiana sy fanambinana rehetra”**

## 2) ZANAHARY

**a) Famaritana :**

- **Ara-piavian'ny teny :**

Avy amin'ny teny Endôneziana hoe : Yang + hari  
 “esprit” “jour”  
 Izay andro

⇒ Izay nahitana masoandro ny Zahanary

– **Ara-kevi-teny :**

Ireo nahary ny taranaka na nahitana masoandro taloha ela be no Zanahary.

Ireo razana niaviana ka mitahy.

Eo koa ny hoe : ilay nikarakara tany aloha ka naha toy izao ny tena : izay nahary no lasa Zanahary.

Andriamanitra ihany no Zanahary saingy mety tsy tadidy intsony ilay tena nipoirana dia natao hoe : Izay nahary.

**b) Loharanony :**

- Mitovy amin'ny loharanon'ny Andriamanitra ihany

**d) Ny toetra ananany :**

- Toy ny hita tao amin'ny Andriamanitra ihany

**e) Karazany :**

- Toy ny tao amin'Andriamanitra ihany. Marihina fotsiny fa any amin'ny faritra avaratra andrefana dia atao hoe : manompo Zanahary ny manompo tromba, ary antsoina hoe Zanaharibe ny Trozona any Faradofay sy Morondava.

**f) Ny vokatry ny finoana azy**

Ny vokatry ny finoana azy dia mitovy amin'ny vokatry ny finoana an'Andriamanitra ihany.

### **g) Ohabolana sy tenina mpandinika :**

- “Zanahary tsy mitahy mandry”
- “Tarehy ratsy nataon-janahary, tsy vanon-kisaronan-doha”
- “Tsara tarehy tsy endrehin-dravaka, avelao hitoetra amin'ny vitan-janahary”
- “Aza mandika ny soan-Janahary”
- Pascal LAHADY, Le Culte Betsimisaraka, tak. 220 :  
“Zanahary fito maso mahita ny avaratra sy ny atsimo”
- “Tsy misy tsy fantatr'Andriamanitra fa minia miondrika izy”
- “Ny adala no tsy ambakaina Andriamanitra no atahorana”
- “Fikasana an'olombelona fa ny didy an'Andriamanitra”
- “Aza mandidy alohan'Andriamanitra toy ny mpanotrika atody”

### **3) RAZANA**

#### **a) Famaritana :**

Ilazana ny olona efa nodimandry rehetra ny Razana

#### **b) Toetra ananany :**

- Mitombo hery sy fahalalana ny olona rehefa maty
- Mitahy ny velona ny razana
- Mandrindra ny fiarahamonin'ny velona izy (mampihavana, mampiray, mampivondrona.)
- Mampitombo hery azy ny fanomezan-kasina toy ny famadihana, fikarakarana tanindrazana, fasan-drazana.
- Tsy afa-mitahy izay voatsiny fony fahavelony teo anivon'ny fiaraha-monina ohatra : ny boka, ny vehivavy momba, ny mpamosavy, ny lehilahy tsy voafora ary ny andevo, ireo dia tsy azo ampidirina am-pasan-drazana

#### **Fehiny :**

Iray ihany Andriamanitra sy Zanahary ary Razana fa ny fotoana iantsoana azy no mahasamy hafa ny anarany. Samy hery iankinan'ny velona izy ireo.

### **d) Ohabolana sy tenina mpandinika :**

- “Raha Razana tsy hitahy, fohazy hihady vomanga”

- “Aza manalokaloka toa razana tsy hitahy”
- “Sendra masaka no tokony hihinana, avy tsy nasaina fa nasesiky ny razana”
- Michel RANDRIA, Fototeny Malagasy, B1 :  
“Masina mihitsy ny tso-dranon-drazana”
- Charles RAVOAJANAHARY, Gazety Tselatra :  
“ Miantoka antsika ny razana”
- ILAY, in. Mikatsaka ny fiadanana, tak.23 :  
Hoy I Zefa : “Tsy mety daholo izay atao.efa voan'ny ozon-drazana mihitsy”
- RANDRIANJOANIMANANA Olivier, Singan-kevitry ny mpandinika, tak.17 :  
“Sakana tsy mampandroso ny firenena ny finoana ny razana”
- R. Parson mpampianatra, in. Tolo-tanana ho an'ny mpianatra Malagasy, tak.23 :  
“ Ny tsy fanajan'ny Malagasy ny hasin'ny Razana no fototra namotika ny soatoavin'ny rehetra”

## D- NY FINOANA NY : ANJARA- VINTANA- LAHATRA- TENDRY

### 1) ANJARA

#### a) Famaritana :

Ny anjara dia fanomezana avy amin'Andriamanitra Andriananahary tsy maintsy zakaina na tsara na ratsy.

Hevitry ny mpandinika :

RAMAROLAHY, in Rakitry ny elan'ny ntaolo Malagasy :

“Samy manana ny zavatra tsy maintsy miseho amin'ny fiainany avy ny olona tsirairay, ary izay mihatra aminy araka izany, na soa na ratsy no atao hoe “anjara”

#### b) Loharano iavian'ny anjara :

- Amin'ny ankapobeny dia Andriamanitra Andriananahary no manome ny anjara araka ny voalazan'ny mpandinika ANDRIAMAMPIHANTONA, Kabary Betsileo, tak.33 :  
“Araka ny finoan'ny Malagasy dia Zanahary no tompon'ny zavatra rehetra, ka izy no mpizara, izy no mpanome”
- Mety hiankina amin'ny tsirairay koa ny anjarany :
  - ◊ Ezaka natao,
  - ◊ safidy,
  - ◊ Andraikitra noraisina,

◊ Fitondran-tena

- Mety ny olona mpiara-belona koa no mizara ny anjara ka solontenan'Andriamanitra izy amin'izany. Ohatra : mizara laoka i Neny, manome asa ny télé, mizara fanomezana ny minisitra.

#### ***d) Toetry ny anjara :***

- Misy ny anjara tsotra, ohatra : fahazoan-taranaka, fahombiazana, fanambinana.
- Misy ny anjara ratsy, ohatra : fahafatesana, loza mitranga, fatiantoka..
- Azo isafidianana ny anjara nefa tsy voatery ho tanteraka ny safidy.
- Azo hatsaraina ny anjara
- Mitovy ny anjaran'ny olona any amin'Andriamanitra fa ny vintana no manova izany

#### ***e) Ny vokatry ny finoana azy***

##### ***Lafiny tsara :***

- Mampisy ezaka ao anaty ny fantenana ny anjara miandry
- Mahatonga ny tsy fialonana ny fanekena ny fitovian'ny anjara
- Mahatonga ny olona tsy ho taitra amin'izay zava-mitranga
- Mampisy fiononana raha sendra tsy fahombiazana

##### ***Lafiny ratsy :***

- Mety tsy hampisy fivoarana ny fiandrasana ny anjara avy amin' Andriamanitra
- Mahatonga ny olona hanaiky ny tsy fahombiazany ny anjara voafaritra eo aminy
- Mahatonga tahotra ao anaty ny fieritreretana ny anjara ratsy tsy maintsy hozakaina
- Tsy mandray andraikitra

#### ***f) Ohabolana sy tenina mpandinika***

- “Bingo manao matso ka misalovana ny anjaran'ny sasany”
- “Misao-bady tanora ka manome zara ho an'ny hafa”
- “Andevolahy maty hariva ka vovon'alika no anjara tafondro”
- “Tsy misy mivavaka miankandrefana fa mianavaratra avokoa, fa ny harena mila vintana ka raha tsy anjara tsy azo”
- “Ny adrisa aza, raha tsy andriana ilika tsy azo, ka mainka fa ny harena”

- Clarisse RATSIFANDRIHAMANANA, Ny Zanako II :  
« Tolona sy ady ny fiainana ka zara ho an'izay manam-piniavana handresy »
- Louis Paul RANDIAMAROLAZA, Hiratra I, STELARIM :  
“ Ny anjaran'ny olona amin'ny ankapobeny izany dia miankina amin'ny tenany”
- RATREMA William, Riba sy lohahevitra :  
“Izay ambinina ihany no sendra anjara soa”
- Joseph RAKOTONIRAINY, Ny toeran'ny razantsika, tak.8 :  
“Eo am-pelan-tanantsika ny anjara sy ny vintantsika, isika no misafidy”
- IP. ANDRIAMANGATIANA, Vakivakim-piainana, tak.45 :  
“Ny anjaran'ny mahantra anie dia izay atolotry ny mpanana azy ihany e!”

## 2) NY VINTANA

### a) Famaritana :

- **Ara-piavian-teny :**

Ny teny hoe “vintana” dia avy amin'ny teny Endôneziana hoe : bitan, ny heviny dia hoe kintana.

- **Ara-kevi-teny :**

Ny vintana dia hery mamariparitra ny olona eo am-pahaterahana arakaraka ny fipetraky ny volana sy ny kintana eny amin'ny habakabaka, sy ny zava-boaary ety an-tany.

Hoy ANDRIAMAMPIHANTONA, in Kabary Betsileo :

“Araka ny finoana ary dia ny andro nahaterahan'ny olona iray no mamaritra ny vintan'ilay olona,ka io vintana io no mitondra ny fizotry ny fiainany manontolo. Tsara io dia inoana fa ho sambatra ilay olona, ratsy io dia hosahiran-dava ilay olona”

### b) Loharano nampisy azy

- Azo ambara ho avy amin'Andriamanitra ihany ny vintana satria ny zava-boaary eny amin'ny habakabaka sy ny ety an-tany dia avy aminy
- Hoy ny voalazan-DRAHAJARIZAFY , in. Filôzofia Malagasy, tak. 67 hoe :  
“Anjara avy amin'Andriamanitra nahary tongotra aman-tanana ny vintana”
- Avy amin'ny ray aman-dreny sy ny razana nipoirana koa ny vintan'ny taranaka  
Hoy Joseph RAKOTONIRAINY, in. Ny tsaran'ny razantsika, tak.8 :  
“Ny anjara sy ny vintana dia vokatry ny lalàn'ny todin'ny natao teo aloha”



#### d) Ny toetry ny vintana

– Ny toetry ny vintana dia mety ho :

- Tsara
- Ratsy
- Mahery

**Tsara vintana** : ambinina aminizay atao, mizotra tsar any fiainana. Ohatra : vintana vava alahamady

**Ratsy vintana** : resy lava eo amin'ny fiainana, tsy mahomby amin'izay atao, ohatra : vintana alahasaty androm-pamosavy

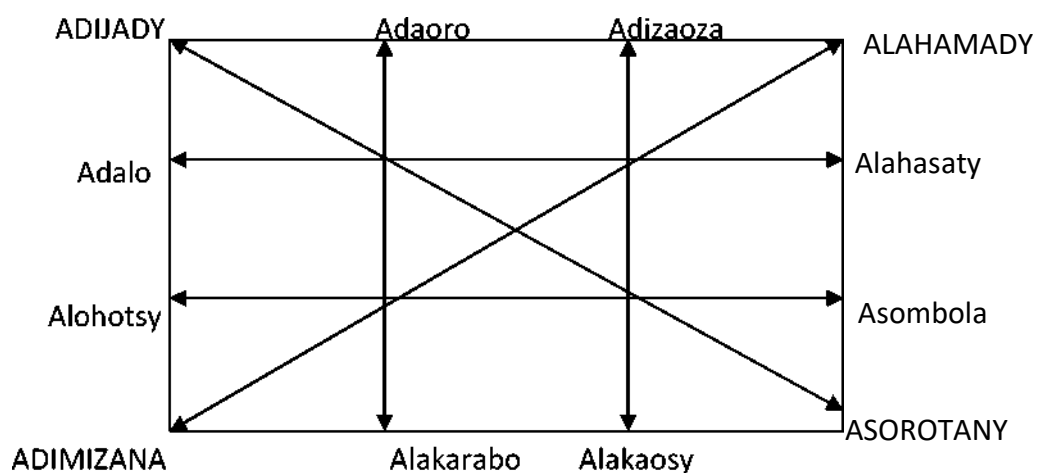
**Mahery vintana** : mitera-pahavoazana ho an'ny hafa nefa izy tompony afaka madiodio, ohatra : vintana alakaosy

– Ny vintana ratsy sy mahery dia neken'ny ntaolo fa azo arenina.

Hoy ILAY in. Mikatsaka ny fiadanana, tak. 29 :

Hoy I Zefa : “Ny ahy efa vintan-dratsy.noho izany tsy maintsy amboarina io”

- Ny mpanandro ihany no afaka manamboatra sy mahalala ny vintan'ny olona
- Ny vintan'ny olona roa na maromaro miara-manao raharaha dia mety hifanaraka, hifandratra (mifanolana, mifanoto, mifaniho). Izay mifanatrika eo amin'ny zoro na lafin-drindrana amin'ny orim-bintana dia mifandratra araka izao :



#### ORIM-BINTANA

Toetry ny volana tsirairay araka ny voalazan'i R.P. RAHAJARIZAFY in. Filôzôfia Malagasy, tak. 106 :

Alahamady : andro mahery

Adaoro : andro mandoro

Adizaoza	: andro tsara ihany
Asorotany	: andro mafy
Alahasaty	: androm-pamosavy
Asombola	: mpila vola
Adimizàna	: tsy maty vonoina
Alakarabo	: androm-boa
Alakaosy	: andro mahery
Adijady	: andro mafy
Adalo	: be alahelo
Alohotsy	: tsy marim-ponenana

Toetry ny andro tsirairay :

Alakamisy	: manantena hisy
Zoma	: andro mainty
Sabotsy	: andro mibontsina
Alahady	: andro mahery
Alatsinainy	: andro mena
Talata	: andro gorobaka
Alarobia	: tsy miverina

#### ***e) Ny vokatry ny finoana azy :***

##### ***Lafiny tsara :***

- Mahatonga ny olona hanaiky ny fahefan'Andriamanitra amin'ny fiainany
- Mahay manamboatra ny sainy ny olona manoloana ny tsy fahombiazany
- Mahay mandamina ny raharaha amin'ny fandaminana ny fotoana
- Mampisy fahatokisan-tena amin'ny andraikitra sahanina noho ny fahalalana ilay vintana; manana fanantenana.

##### ***Lafiny ratsy :***

- Mahatonga ny olona hifanilika ao anaty fiarahamonina
- Tsy mampioitra satria resy tsy miady (ratsy vintana)
- Miteraka tahotra ao amin'ireo ratsy vintana

#### ***f) Ohabolana sy tenina mpandinika***

- “Ny te hanana tsy mahaleo ny ambinina”

- “Ny faniriana tsy takatry ny vintana”
- “Ratsy vintana toa saka, bevohoka vao atao ho mamosavy”
- “Tolo-kena maty jiro ka vintana sisa andrasana”
- “Tonom-bintana tsy maha lehilahy”
- “Ratsy tarehy manam-bintana ka ny soa no manantona ho vady”
- Clarisse RATSIFANDRIHAMANANA, Ny Zanakao II :

« Izay mino fa maty sy fadiranovana hatrany am-boalohany no milaza fa ratsy vintana izy »

- Joseph RAKOTONIRAINY, Ny tsaran'ny razantsika, tak.8 :

“Ny olombelona dia manana fahefana hanamboatra ny vintany sy ny anjarany noho ny maha-Fanahy azy”

- R.P RAHAJARIZAFY, Filôzofia Malagasy, tak.108 :

“Raha vintan-ko faty, tsy mba azo hazonina ny aina, ary raha vintan-ko velona, tsy mba azo vonoina ny aina”

- I.P. ANDRIAMANGATIANA, Vakivakim-piainana, tak.29 :

Hoy I Tsiry tamin'I Mino : “Ny vintana no tsiniako, izy no nanova ny zotram-piainantsika ho tahak'ireny”

### **3) NY LAHATRA**

#### **a) Famaritana :**

Fomba nandaharan'Andriamanitra Andriananahary ny zotra lalovan'ny fiainan'ny olombelona manomboka eo am-pahaterahana hatrany ankoatra.

Hoy ANDRIAMAMPIHANTONA in. Kabary Betsileo, tak 35 :

“Heverina fa fandaharan-janahary avokoa no tsy maintsy narahin'olombelona”

#### **b) Loharanon'ny lahatra :**

- Avy amin'Andriamanitra Andriananahary ny lahatra

Hoy RAZAFITSALAMA, Ny finoana sy ny fombany :

“Izy mpahary indrindra no fototr'io lamina na fandaharana io”

- Hoy koa R.P. RAHAJARIZAFY, in. Filôzofia Malagasy :

“Inoany (ny Malagasy) fa lahatr'Andriamanitra no mampisy azy sy mitondra azy sy miantso azy any am-parany”

- Misy koa fandaharana ataon'ny olombelona samy olombelona, ohatra, ny Sekoly no

mandahatra ny fandaharam-potoana ampianaran'ny mpampianatra tsirairay avy.

#### ***d) Ny toetry ny lahatra***

Toy izao ny endrika ankapobeny nandaharan'Andriamanitra ny fiainan'ny Malagasy

- 1<sup>er</sup> Teraka arahana fomba “mivoaka itàny”
- 2<sup>ème</sup> Ampidirina ao anaty fiarahamonina amin'ny alalan'ny “famorana na koa alavolon- jaza”
- 3<sup>ème</sup> Mandray adidy amin'ny alalan'ny “fanambadiana”
- 4<sup>ème</sup> Lasa “manam-panahy rehefa tonga olobe, olon-kendry, nahoda, mpitan-kazomanga, Tangalamena...
- 5<sup>ème</sup> Maty rehefa antitra
- 6<sup>ème</sup> Lasa razana mitahy rehefa tonga ao am-pasandrazana

Mety tsy ho tonga ao ka lasa fanahy mihetraketraka : lolo, angatra, matoatoa, masantôko, setoany.

- Tsy ananan'ny olombelona fahefana ny lahatr'Andriamanitra
- Tsy azo terena hanaraka ny safidy ny lahatra

Hoy R.P. RAHAJARIZAFY, Filôzôfia Malagasy, tak.98 :

“Tsy azo ihodivirana, fa tsy maintsy mizotra amin'ny efa voasoratra ianao. Efa voasoratr'ilay Nahary anao ny diam-piainanao”

- Na izany aza dia miezaka hifehy ny lahatra amin'ny alalan'ny fahaizana amam-pahalalana ananany (fanafody, fanabeazana aizana.)

#### ***e) Ny vokatry ny finoana ny lahatra :***

##### ***Lafiny tsara :***

- Vonona hiatrika ny fiainan-ko avy noho ny lahatra ny olona
- Mahay mionona raha sendra voina
- Mahafantatra ny andraikitra sy ny toetra araka ny anjara toerany :

“Raha zaza no tsy hilalao, modia ho tanora, raha tanora no tsy ho jejo, modia ho antitra; raha antitra no tsy hitafa kalo, modia ho razana; raha razana no tsy hitahy, fohazy hihady vomanga”

##### ***Lafiny ratsy :***

- Mangeja ny sain'ny olona tsy ahafahany mivoatra ny lahatra
- Manakana ny safidiny ny finoana ny lahatra

- Mahatonga fanomezan-tsiny an'Andriamanitra ny tsy fankasitrahan'ny olona ny laha-piainany

#### ***f) Ohabolana sy tenina mpandinika***

- “Fikasana an'olombelona fa ny didy an'Andriamanitra”
- “Tsy misy biby te ho kary, fa mahery ny laha-janahary”
- “Aza mimenomenona amin'ny anjara, fa tsy ny olombelona no tompon'ny lahatra”
- “Aza latsaina ny momba fa Andriamanitra no tompon'ny lahatra”
- R.P. RAHAJARIZAFY, Filôzôfia Malagasy :

“Hadalana sy aim-bery foana ny mitoetra ho atsy na aroa, fa tsy maintsy mizotra amin'izay efa voasoritra ianao”

- I. P ANDRIAMANGATIANA, Vakivakim-piainana, tak.23 :

“Mino! Tsy avelan'ny lahatra tsy hihaona isika”. Hoy I Tsiry

- ED ANDRIAMALALA, Ilay Vohitry ny nofy, tak.114 :

“Matahotra ny ankasomparan'ny lahatra sy ny sangy maherin'ny vintana aho”

- “Aza manantena hery fa ny lahatra tsy azo rombahina”

- ANDRIAMAMPIHANTONA, Kabary Betsileo :

“Heverina fa efa voajanahary hatrany amboalohany ny toerana sy ny fotoana hitrangan'ireo anjara samihafa voatokana ho an'ny olona tsirairay eo amin'ny fiainany ireo”

### **4) NY TENDRY**

#### ***a) Famaritana :***

Ny atao hoe tendry dia andraikitra napetrak'Andriamanitra Andriananahary amin'ny oloçna voatokana hitantana fiaraha-monina na anjara asa.

#### ***b) Ny loharanon'ny tendry :***

- Avy amin'Andriamanitra Andriananahary ny tendry : antso manokana ataony amin'ny olona mba hanatanteraka andraikitra voafaritra.
- Mety ho solontenen'Andriamanitra koa no manendry dia nyvahoaka.
- Eo amin 'ny an-tanatohatra ara-piaraha-monina, misy ihany koa ny fanendrena ataon'ny manam-pahefana anin'ireo olona eo ambany difehezany.

#### **d) Ny toetra ananan'ny tendry :**

- Mety hoi tsar any tendry raha maneho fison-drotana
- mety ho ratsy ny tendry raha mampietry voninahitra aman-kasina
- Azo lavina ny fanendrena kanefa midika fandavana ny lamina napetrak'Andriamanitra izany
- Tsy afaka misaraka amin'ny vintana, lahatra, anjara ny tendry

Hoy I J. Nalisoz RAVALITERA, in. Tovozin-tsy ritra 5, tak. 80 :

“Matoa voatendry izy dia efa voalahatra, ary mifanaraka amin'ny vintana ny fahendrena azy, tsy mety ho lasan'olon-kafa ny anjarany na dia ao anaty maro aza izy”.

#### **e) Ny vokatra ny finoana ny tendry :**

##### **Lafiny tsara :**

- Mifanaja ny tsirairay araka ny anjara toerana misy azy
- To teny ny olom-boatendry
- Matoky tena amin'ny andraikitra nomena zy ny olom-boatendry
- Mampandroso ny as any fisian'ny olona voatendry satria “Ny biby tsy manandoha tsy mandeha”

##### **Lafiny ratsy :**

- Mahatsiaro tsy fitoviana sy fanavakavahana eo amin'ny tsy voatendry
- Mampisy fialonana eo amin'ny samy olona
- Mahatonga ny sasany tsy hiezaka intsony ny fisian'ny olom-boatendry

#### **f) Ohabolona sy tenina mpandinika :**

- “Aza manendry tena ohatra ny alike ho any an-tsena”
- “Zanakao soa tia ratsy, ka zanak'olona no tendrena ho mpanao ody”
- “Ady voatavo ny fiainana ka tendry mosavy no hita”
- “Ny tendry tahaka ny ranon'orana ka izay tandrifiny tsy afa-miala”
- Louis PaulANDRIAMAROLAZA, Haratra I : “Ny tendry dia endrik sy tohin'ny lahatra ihany”.
- Ny avana RAMANANTOANINA, Sarotra ambara :  
“Mangina, mangina, mangina ny foko  
Ny tendrin'ny avo ka zavatra tsara”
- RANDRIANJAONARIMANANA Olivier, Haren-tsaina 5, tak. 81 :

“Tompon'andraikitra amin'nyfiainany ny tsirairay, saingy tsy mba hananany fahefana ny tendrin'ny Avo”

– ANDRIANAMPOINIMERINA, in Tantaran'ny Andriana II :

“Foin'Andriamanitra ho ahy ny tany sy ny fanjakana”

## E) FAMPIASANA : LITERATIOA SY RIBA

- 1- Fanontaniana madinika
- 2- Famakafakan-kevitra
- 3- Fanadihadiana lahatsoratra

### 1) Fanontniana madinika (sokajy A)

#### a) LITERATIOA (sokajyA)

- 1- Lazao ny tian'i Siméon RAJAONA hambara amin'ny hoe : “Ny teny tahaka ny dia, ny tononkalo tahaka ny dihy”
- 2- Inona no atao hoe aingam-panahy?
- 3- Lazao ny toetra mamaritra ny atao hoe kanto
- 4- Nahoana no mifamatora ny mpanoratra literatioa sy n mpamaky?
- 5- Inona ny fepetra itsarana ny olona fa manan-talenta?
- 6- Milazà kanto telo fahita ao anaty tantara foronina
- 7- Misy sokajy firy rah any endrika ankapobeny no jerena ny tononkalo? Lazao avy.
- 8- Milazà tara-kevitra telo avy tamin'ny vanim-potoana literatioa :
  - Mitady ny very (1930-1945)
  - Tolona fanarenam-pirenena (1945-1960)
  - Fahafahana (1960-1972)
- 9- Milazà zava-nisy nanamarika ny vanim-potoana tolona fanarenam-pirenena (telo omena)
- 10- Oviana no voalazan'ireo “mpitady ny very” fa “hita ny very”?

#### b) RIBA (sokajy A)

- 1- Milaza toetra telo tsy mampitovy ny tsiny sy ny toy
- 2- Milazà loharano telo mety ho nahatonga ny tsiny
- 3- Inona no atao raha tsy te ho voan'ny tody ratsy?
- 4- Milazà toetra telo alnanan'andriamanitra ary tohany amin'ny habolan ny

valinteninao.

- 5- Inona avy no manavaka an'Andriamanitra sy ny razana? (valiny telo)
- 6- Milaza vokatsoa telo avy amin'ny finoana ny anjara
- 7- Manomeza ohabolana telo momba ny lahatra
- 8- Milaza loharano telo mampisy ny tendry
- 9- Mitanisa teboka telo lalovan'ny Malagasy araka ny nandaharan'i Zanahary ny fiainany
- 10- Hazavao ny hevitra ny hoe
  - Mahery vintana
  - Mifaniho vintana
  - Manam-bitan

## **2) Fanontaniana madinika (sokajy C sy D)**

### **a) LITERATORIA (C sy D)**

- 1- Milazà andraikitra telo sahnin'ny mpamaky ny literatoria
- 2- Farito ny atao hoe talenta
- 3- Inona no liana ny fahalalana raha efa mana-talenta ny mpanoratra ny literatoria?
- 4- Azo itarafana ny fiaraha-monina misy ny literatoria, nahoana? (andalana tsy mihoatra ny enina)
- 5- Iza no abnaran'ireto telo lahy naira-nitarika tamin'ny fitadiavana ny very teo amin'ny literatoria (1930-1945)?
- 6- Milazà tara-kevitra telo tamin'ny literatoria “mitady ny very”
- 7- Milazà karazana asa telo nataon'ireo “mpitady ny very” teo amin'ny sehatry ny literatoria
- 8- Manomeza zava-misy telo nanamarika ny vanim-potoana literatoria fanarenam-pirenena (1945-1960)
- 9- Afa-po tamin'ny fahazoana fahaleovantena ve ny mpanoratra literatoria tamin'ny 1960-1972? Lazao ny anton'ny valinteninao
- 10- Inona no atao hoe tononkalomala-drafitra sy tononkalo mirindra?

### **b) RIBA (C sy D)**

- 1- Inona no atao hoe “tsiny”?
- 2- Milazà toetra telo tsy mampitovy ny tsiny syny tody
- 3- Manomeza ohabolana telo momba ny tody



- 4- Mety misy lafy ratsiny ny finoana ny tsiny, milazà telo amin'izany
- 5- Inona ny soa azon'ny Malagasy amin'ny finoana ny razana? (valiny telo)
- 6- Milaza ohabolana telo manambara ny finoan'ny Malagasy an'I Zanahary
- 7- Inona no manavaka ny anjara sy ny lahatra? (valiny telo)
- 8- Milazà ohabolana telo momba ny tendry
- 9- Lazao ny anaram-bitana manana ireto toera ireto : “tsy maty vonoina”, tsy marim-ponenana”, “be alahelo”
- 10- Milazà karazana mpandahatra ny fiainan'ny Malagasy (valiny telo)

### 3) Famakafakan-kevitra

#### Sokajy A :

- 1- Hoy ILAY, in tovozin-tsy ritra, boky 3 :  
“Ny aingam-panahy no miteraka kanto” fakafakao sy tsikerao
- 2- Hoy I Clau-rà :  
“Tsy adala ny poeta fa Hendry loatra angamba , na lalintsaina koa” fakafakao sy tsikerao
- 3- Hoy ny mpandinika iray :  
“mpanonofy ilaina ny mpanoratra” fakafakao sy tsikerao
- 4- Hoy RANDRIANJOANIMANANA Olivier, Singan-kevitra ny mpandinika, tak. 10 : “Ny fahataorana ny tsiny no mahatonga ny olona hanaja sy hametraka ny hafa amin'ny toerana tokony hisy azy” Fakafakao sy tsikerao
- 5- Hoy NTAOLOZANDRINY, Falilon'ny tanora, 1931 :  
“avy amin'Andriamanitra avokoa ny fitahiana sy ny fanambinana rehetra” Fakafakao sy tsikerao
- 6- Hoy RATREMA William, Riba sy lohahevitra :  
“Izay ambinina ihany no sendra anjara soa” Fakafakao sy tsikerao
- 7- Hoy I.P. ANDRIAMANGATIANA, in. Vakivakim-pinana, tak. 45 :  
“Ny njaran'ny mahantra anie dia izay atolotry ny mpanana azy ihany e!” Fakafakao sy tsikerao

#### Sokajy C sy D

- 1) Hoy E.D. ANDRIAMALALA, in. Ny fanagasiana, tak. 45 :  
“Heveerintsika ho tsy marim-pandrosoana ny tsy finoana intsony ny tsiny sy today”

Fakafakao

- 2) “Andriamanitra tsy omen-tsiny, Zanahary tsy omem-pondro, fa ny olombelona be siasia” Fakafakao
- 3) Hoy RANDRIANJOANIMANANA Olivier, in. Singan-kevitra ny mpandinika, tak. 19 :  
“Arakaraka ny hamaroan'ny olona mitsapatsapa vintana amin'ny endrika samy hafa no itarafana avy hatrany ny fahantrana eo amin'ny firenena”. Fakafakao
- 4) Hoy ny mpandinika iray :  
“Fompon'andraikitra amin'ny fiainanay ny tsirairay, saingy tsy mba hananany fahefana ny tendrin'Andriamanitra”. Fakafakao

#### **4) Fanadihadiana lahatsoratra :**

##### ***Sokajy A***

##### ***Hanoratra aho***

Hanoratra aho, hanoratra

Hanoratra kanefa

Hoezahiko manokana manokana mandritra ny androm-piainako

Izay mba hanoratra

Soratra mampioitra

Soratra mandrisika

Soratra mamelona,

Soratra manavotra.

Mba tohan'aina

Ho an'ireo sy nitsikian'ny vintana,

Na tsy nambinina,

Ka mila hitanondrika

Mitady hivarilavo fa tofokin'ny fiainana!

Somary hitongilana ho azy ireo ny soratro,

Ka hanafatra azy

Fa aoka izy hitraka

Aoka izy hitsangana,

Aoka izy hiarina,

Aoka izy handeha,

Aoka izy hidy,

Aok izy hitolona

Aoka izy hikiry.

Heady fandresena!

Fa matoa izany singoriko ho soratra,  
Dia satria inoako sym bola antenaiko,  
Inoako atramin'izao.

Fa nasina ny SORATRA !

**Haingo (Michel RAZAFIARIJAONA)** Sandratra Amboaran-tononkalo voalohany, tak. 09-01-05

Hadihadio ny lahatsoratra

### **Iza ary... ?**

Iza ary ny mpanoratra, iza ary ny poeta?

Moa 'lay mpihantsa horakoraka sa mpilalao manjoretra?

Moa mpanaitra tadin-tsaina sa valiha manjoretra,

Na 'lay mpitady ny tanteraka saingy tsy afaka hetaheta?

Fa inona ary ny mpanoratra, fa inona ary ny poeta?

Moa mpibanjina habakabaka sa eto an-tany ihany no mitoetra,

Na 'lay noharina manokana, mpitondra hafatra voafetra,

Moa 'lay mpilaza tena, sa 'lay akon'ny rehetra?...

Iza ary ny mpanoratra? Iza ary ny poeta?

Moa mba isan'ny vahoaka sa mpiataka ts'ho petsa?

Moa mpirotsaka an-koraka s mihoby ny mpitsetra?

Mpitsikera fahatany sa mpandoka tsisy fetra?

Va 'laympanonofy, sa zava-misy no aboraka?

Inona ary ny poeta? ... Inona ary ny mpanoratra?

### **ILAY**

(novambra 1985)

Hadihadio ny tononkalo.

### **Sokajy A-C-D**

Tsiny sa anjara ratsy?

...Naka ny tiany Rasamy. Tsy nilany tso-drano tamin-dray aman-dreniny akory(.). Tsy nampihozongozona ny tokatranony izay fahasahiranana amim-bola, satria nizotra tsar any raharahany(.). Nisy zavatra iray navesatra loatra tao am-pon-dRamasy anefa dia izao : tsy niteraka izy roa(.)

- Marina ve fa misy ny tsiny na ny anjara ratsy? Hoy Rasamy

- Moa tsy teny famerimberinao matetika, hoy aho, taminy fa miangatra Andriamanitra raha misy notendreny ho mpanefoefo? Nahoana no olombelona nohariany ka ny sasany homeny zavatra, ary ny sasany tsy homeny?
- Ary ny tsiny ahoana?
- Finoana io hoy aho.
- Kanefa lazaiko anao tsotra, hoy Rasamy, fa samy tsy inoako n any lahatra, n any tsiny. Kanefa izao no mihatra amiko(.)

***Lisy hay (Ralaarijaona)*** in. Maresaka, lah 7553, 29/02/80

Hadihadio ny lahatsoratra

Fa nampifanantona ahy sy I Mino ve ny fitoeranay irery hatrany saika isan'alina? Samy nanirery ka nitady hafanam-pitiavana? (.)

- Tsiry, mbola manana alahelo amiko ve ianao? Mamelà ahy fa diso taminao aho.
- Tsia ry Mino; tsy manana alahelo aminao intsony aho! Ary efa namela anao koa. Ny vintana no tsiniako; izy mantsy no nanova ny zotram-piainantsika ho tahaka ireny (.)
- Te hanala ahy ianao dia milaza izany. Nisy safidintsika tao, safidiko ratsy angaha ny tena marina e! Vintana ve izany?
- Angamba izay safidinao, ry Mino, tsy hahatosika ny sitraky ny vintana. Hery lehibe tokoa izy; hery be dia be no mitambatra ho vintana : ny fahaterahana, ny fiaraha-monina, ny firazanana, ny hery mampitsimoka ny fisiana... Ireney no manosika anao, ary saropehezina ireny! Vintana izany amiko, vintana daholo.

*Iharilanto Patrick ANDRIAMANGATIANA*

Vakivakim-piainana, tak. 29, Antananarivo 1995

Hadihadio ny lahatsoratra